

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКИЙ ПРОЕКТ
«ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ДЛЯ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ»

2008-2013 рр.

за підтримки Канадської агенції
міжнародного розвитку (CIDA)

Інклюзивна освіта – перспектива нова.
Хоч різні можливості – рівні права!
Кожна дитина – це цілий світ,
Освіта, повага і рівність для всіх!

Компонент
«Соціальна політика»

Модуль

«Доступність та універсальний дизайн»

Авторський колектив:

Ольга Красюкова-Еннс, Канадський центр вивчення неповносправності
Ярослав Грибальський, Національна Асамблея інвалідів України
Лариса Байда, Національна Асамблея інвалідів України
Володимир Азін, Національна Асамблея інвалідів України

ВСТУП

Модуль «Доступність та універсальний дизайн» був створений у межах українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», що розпочав свою діяльність в Україні 2008 року. Реалізація проекту стала можливою завдяки підтримці Канадської агенції з міжнародного розвитку (CIDA).

Метою проекту є змінення ставлення уряду, закладів освіти та неурядових організацій (НУО) до людей з особливими потребами шляхом представлення різних основоположних компонентів системи інклюзивної освіти, а саме: формування політики у сфері освіти та соціальних послуг, яка спрямовуватиметься на розбудову інклюзивної моделі освіти в Україні.

Отож, для досягнення поставлених цілей у проекті визначено три напрями діяльності:

Компонент «Соціальна політика»

Основи політики, що сприяє залученню дітей з особливими потребами у загальноосвітні школи і громади, засновані на принципах участі Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України в обох експериментальних регіонах.

- Цільові заклади можуть організовувати і проводити тренінги щодо формування політики.
- Проводити аналіз політики, яка була розроблена в обох експериментальних регіонах.
- Спроможність усіх рівнів уряду, навчальних закладів та НУО спільно формувати політику.

Компонент «Освіта»

Існування у двох експериментальних регіонах України та запровадження програм інклюзивної освіти для дітей та молоді з особливими потребами.

- Спроможність шкіл розробляти і надавати програми інклюзивної освіти.
- Покращення здатності батьків дітей з особливими потребами/інвалідністю брати більш активну участь у процесі навчання їхніх дітей.
- Упровадження курсів з інклюзивної освіти на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Компонент «Громадянське суспільство»

У двох експериментальних регіонах та на загальнонаціональному рівні зростає спроможність неурядових організацій підтримувати і впроваджувати залучення дітей і молоді з особливими потребами.

- Покращення знань та вмінь цільових НУО щодо впровадження інклюзивних процесів у школі та громаді, а також їх здатності розробляти і надавати послуги і програми з інклюзії.

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

- Створення експериментальних інклюзивних ресурсних центрів.
- Розроблення моделі системи інноваційних грантів.
- Покращення здатності цільових НУО формувати і впроваджувати стратегію спілкування.
- Здатність цільових НУО ініціювати та стабільно утримувати інформаційну мережу з партнерами з метою прискорення процесу інклюзії.

Тренінговий модуль «Доступність та універсальний дизайн» складається з трьох навчальних модулів, які представлені у логічній послідовності: 1) «Інвалідність» та «доступність»; 2) «Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя; 3) «Доступність» та «універсальний дизайн» як запорука впровадження інклюзивної освіти в Україні. Загальна тривалість тренінгу – 1 день, але може бути збільшена до 2-3 днів залежно від потреб учасників. Кожен навчальний модуль містить: актуальність теми, завдання теми, термінологічний словник до теми, матеріал до теми, а також список літератури, яку тренер може використати при підготовці до тренінгу.

Вступ до модуля:

Даний модульний курс познайомить слухачів із принципами «доступності» та концепцією «універсального дизайну», надасть методику, що дозволить застосовувати принципи «доступності» та «універсального дизайну» на практиці.

Мета модуля:

Розширити необхідні знання щодо «доступності» та «універсального дизайну» для покращення якості практичної роботи, яка була б інклюзивною до потреб людей з інвалідністю, їх сімей та організацій.

Завдання модуля:

➤ *Систематизувати знання щодо:*

- основних понять – «доступність», «розумне пристосування», «універсальний дизайн»;
- важливості забезпечення «доступності» для людей з інвалідністю;
- розуміння взаємозв'язку між «доступністю» та іншими правами людини;
- законодавчої та нормативної бази, які регламентують вимоги «доступності» в Україні;
- забезпечення принципів «універсального дизайну» та «доступності», як запоруки впровадження в Україні інклюзивної освіти.

➤ *Сформувані навички (вміння) щодо:*

- роботи в команді;
- проведення аудиту «доступності» та укладання планів пристосування/покращення доступності навчальних закладів.

Методологія:

Під час тренінгу використовуються різноманітні активні та інтерактивні методи навчання. Здебільшого лекції, презентації, перегляд відеофільмів, дискусії, практична робота в групах.

До уваги тренера!

Перед підготовкою до тренінгу необхідно передбачити можливість вільного переміщення і комфортного перебування учасників з інвалідністю, архітектурну, комунікаційну, інформаційну доступність.

Учасники тренінгу:

Учасниками тренінгу можуть бути представники громадських організацій, комітетів доступності, державних структур, викладачі вищих навчальних закладів, вчителі шкіл, які використовуватимуть набуті знання в межах своєї професійної діяльності.

Кількість учасників: 20-25 осіб.

Необхідні матеріали для тренінгу:

Мультимедійний проектор, екран, фліпчарт, ручки, кольорові стікери, маркери, папір, рулетки 3м, 5м, 15м, рівень (ватерпас), секундомір, динамометр, планшетки, фотоапарат (бажано), диктофон (бажано).

Тематичний план модуля та пропонований час:

Тема, підтема	час (у хвиликах)
Вступ	
Знайомство. Мета та завдання тренінгу. Очікування учасників.	50 хв.
Усього хв.	50 хв.
Тема 1. «Інвалідність» та «доступність»	
1.1. Погляди та уявлення про «інвалідність»	90 хв.
1.2. Права людини та «доступність»	90 хв.
1.3. Забезпечення принципу «доступності» в Україні	30 хв.
Усього хв.	210 хв. (3 год. 30 хв.)
Тема 2. «Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя	105 хв.
Усього хв.	105 хв. (1 год. 45 хв.)
Тема 3. «Доступність» та «універсальний дизайн» як запорука впровадження інклюзивної освіти в Україні	90 хв.
Усього хв.	90 хв. (1 год. 30 хв.)
Завершення роботи тренінгу. Підведення підсумків. Оціночні анкети	45 хвилин
Усього хв.	45хв.
Усього за модулем хв.	500хв. (8 год. 20 хв.)

Вступ
Знайомство. Мета та завдання тренінгу.
Очікування учасників. Правила роботи.

Актуальність

Даний етап необхідний для ознайомлення учасників з метою тренінгу, налаштування групи на ефективну роботу, виявлення рівня поінформованості та очікувань групи, вирішення організаційних питань.

Завдання:

- ознайомити учасників із метою та завданнями тренінгу;
- познайомити учасників між собою;
- створити доброзичливу атмосферу;
- встановити правила роботи на тренінгу;
- налагодити зворотній зв'язок між тренером та учасниками.

Методи навчання: «Взаємне представлення», мозковий штурм.

Необхідні матеріали для тренінгу: фліпчарт, ручки, кольорові стікери, маркери, папір.

Матеріали для обов'язкового вивчення: матеріали до теми 1.1. «Понятійний апарат».

Зміст організаційної частини та пропонований час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
	Вступ	10 хв.
Робота з групою	Знайомство	20 хв.
Індивідуальна робота учасників	«Очікування» учасників	15 хв.
Мозковий штурм	Правила тренінгу	5 хв.
Усього хв.:		50 хв.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Привітати з початком роботи та представити організаторів тренінгу.
2. Коротко розповісти про українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», в межах якого проводиться даний тренінг.

3. Познайомити з метою тренінгу та планом проведення.
4. Надати можливість учасникам поставити запитання й отримати відповідь про хід проведення тренінгу, його цілі та завдання.

Знайомство учасників тренінгу

Методи навчання: Робота з групою.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Учасники розташовуються в аудиторії по колу.
2. Тренер пропонує їм по черзі назвати своє ім'я, організацію, місто, сферу професійних інтересів та захоплень.
3. Учасники по черзі виконують завдання.

«Очікування» учасників

Методи навчання: індивідуальна робота учасників.

Мета: цей етап необхідний для того, щоб тренер зміг скорегувати обсяг і рівень складності та стиль подачі матеріалу під час заняття. Учасникам роздаються стікери (по можливості двох кольорів), на яких вони записують свої «очікування» від тренінгу.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Тренер на аркуші ватману робить два надписи: «Очікується», «Виконано».
2. На етапі обговорення всі записані «очікування» кріпляться під написом «Очікування».
3. У подальшому кожен з учасників має можливість переносити папірці зі своїми «очікуваннями» в колонку «Виконано».
4. У кінці тренінгу потрібно повернутися до «очікувань» учасників і переконатися наскільки вони підтвердилися.

Правила тренінгу

Методи навчання: мозковий штурм.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Тренер звертається до учасників із пропозицією обговорити та затвердити правила тренінгу, які потрібно дотримуватися з метою забезпечення ефективної роботи тренінгу та досягнення його завдань.

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

2. Пропозиції, що надходять, коротко обговорюються та записуються на аркуші ватману, який протягом усього тренінгу перебуває в полі зору учасників.

!!! Після записування всіх пропозицій тренер ще раз озвучує їх для того, щоб врахувати особливі потреби учасників із функціональними обмеженнями.

Приклади правил:

- Виявляти повагу один до одного.
- Приходити вчасно.
- Говорити по черзі.
- Піднімати руку, якщо хочете щось сказати.
- Мобільна тиша.
- Треба обговорювати проблему, а не людину.
- Важливо не те, хто правий, а те що правильно.
- Дурних питань не буває.
- Може бути кілька правильних питань, а не лише одне.
- Кожен може уникнути дискусії, якщо є певна тема, обговорювати яку учасник не бажає.

ТЕМА 1. «Інвалідність» та «доступність»

1.1. Погляди та уявлення про «інвалідність»

Актуальність теми:

Розкриття цієї теми допоможе з'ясувати проблеми різних видів та нозологій інвалідності у життєдіяльності в середовищі, яким чином соціальне середовище впливає на підхід до розуміння «інвалідності», які існують стереотипи по відношенню до людей з інвалідністю і як вони можуть впливати на формування соціальної політики. Учасники отримають практичні знання щодо способів пропагування та впровадження «соціальної моделі інвалідності».

Завдання теми:

- структурувати та поглибити знання учасників щодо поняття «інвалідність», «соціальна модель інвалідності».

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 рр.
- Конвенція ООН про права інвалідів.
- Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96.
- Міжнародна класифікація функціональних станів, інвалідності та здоров'я (МКФС) Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ).
- Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (витяг).

Термінологічний словник до теми:

Інвалідність - поняття, яке еволюціонує і є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми з інвалідністю та перешкодами у стосунках і середовищі, і яка заважає їхній повноцінній і дієвій участі у житті суспільства на рівні з іншими (*Конвенція ООН про права інвалідів*).

Інвалідність - міра втрати здоров'я та обмеження життєдіяльності, що перешкоджає або позбавляє конкретну особу здатності чи можливості здійснювати діяльність у спосіб та в межах, що вважаються для особи нормальними залежно від вікових, статевих, соціальних і культурних факторів (*Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні»*)

Соціальні стереотипи - це категоризація людей або груп людей за окремими загальними ознаками. Американський журналіст Уолтер Ліпман уперше ввів термін «стереотип» у суспільних науках. Він називав стереотипи «картинками в головах».

Зміст теми та пропонований час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Лекція	Погляди та уявлення про «інвалідність»	45 хв.
Робота з групами		45 хв.
Усього (тема 1.1. в цілому):		1 год. 30 хв. (90 хв.)

Змістовне наповнення теми

1.1. Погляди та уявлення про «інвалідність»

Методи навчання: лекція

Матеріали для обов'язкового вивчення: лекційний матеріал.

Теоретичний матеріал до теми 1.1.

Існує кілька моделей «інвалідності». Кожна з цих моделей визначає і пропонує сприйняття «інвалідності», яке властиве саме цій моделі.

Наприклад: «моральна модель» - вважає інвалідність наслідком гріха і часто асоціюється з почуттям провини;

«медична модель» - розглядає інвалідність як дефект чи хворобу, яку потрібно лікувати;

«реабілітаційна модель» - відгалуження медичної моделі, яка розглядає інвалідність, як недолік, який потрібно усунути за допомогою фахівця з реабілітації чи іншої допоміжної професії;

«культурна модель» - розглядає інвалідність як особливий культурний феномен;

«модель (концепція) Handicap» - посиляється на те, що інвалідом може стати кожна особа перед якою стають перепони, обмеження, які заважають їй нормально жити, в результаті чого вона попадає в соціально невігідне становище.

Усі перелічені вище моделі є подібними у тому, що вони виявляють проблему «інвалідності» у межах особи.

За останні десятиліття відбулися суттєві зміни в розумінні поняття «інвалідність». Замість застарілих концепцій, відповідно до яких особи з інвалідністю вважалися «об'єктами» благодійності, лікування і соціального захисту, сьогодні вони розглядаються як особи, що мають права, здатні заявляти про ці права і добиватися їх реалізації. Підхід, в якому «інвалідність» визначається

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

як наслідок взаємодії індивідуума та середовища, отримав назву «соціальної моделі інвалідності».

Конвенція ООН про права інвалідів (*ратифікована Україною 16 грудня 2009р.*) підтримує і пропагує дану модель розвиваючи її далі, визнаючи «інвалідність» в якості «правової проблеми» - *визначає осіб з інвалідністю в якості правовласників та суб'єктів прав людини на рівній основі; визнає і поважає «інвалідність» людини як елемент людського розмаїття; покладає відповідальність на суспільство і уряд за забезпечення політичного, правового, соціального та фізичного середовища підтримки прав людини та повного включення та участі людей з інвалідністю.*

У Конвенції ООН про права інвалідів (далі КПІ) представлено широку категоризацію осіб з інвалідністю і ще раз проголошується, що всі особи з інвалідністю мають користуватися всіма правами і основними свободами людини.

КПІ не наводить чіткого визначення поняття «інвалідність». Преамбула КПІ згадує поняття інвалідність як таке, що еволюціонує. Конвенція ООН про права інвалідів визначає термін «люди з інвалідністю». Проте зазначає, що цей термін включає осіб, які мають стійкі фізичні, розумові, інтелектуальні чи сенсорні порушення, які під час взаємодії з різноманітними перешкодами можуть заважати їхній повній і дієвій участі у житті суспільства на рівні з іншими (стаття 1).

До уваги тренера! Можна використати для порівняння визначення терміну «інвалідність» із «Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів». «17. Термін «інвалідність» включає в себе значну кількість різних функціональних обмежень, які зустрічаються серед населення всіх країн світу. Люди можуть стати інвалідами внаслідок фізичних, розумових або сенсорних дефектів, стану здоров'я або психічних захворювань».

Визначення «інвалідності» як поняття, що еволюціонує, приймає до уваги той факт, що суспільство та настрої, що панують в ньому, не є незмінними. Таким чином, КПІ не встановлює чітко закріпленого поняття «інвалідність», вона припускає динамічний підхід. Підхід до «інвалідності», визначений у КПІ, також наголошує на існуванні значного впливу бар'єрів в оточенні та ставленні, які панують в суспільстві щодо людей з інвалідністю. Але «інвалідність» сама по собі не зачіпає чи не обмежує права людини.

Методи навчання: робота з групами.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Поясніть, що існування бар'єрів у ставленні до людей з інвалідністю виникає на підставі помилкових стереотипів і міфів, що існують стосовно людей з інвалідністю.
2. Поділіть учасників на групи.

3. Запропонуйте кожній групі скласти список міфів і стереотипів, що існують по відношенню до людей з інвалідністю і записати їх на листах ватману.
4. Після обговорення презентацій груп, зробіть загальний підсумок.

Питання, які можна використати під час спільного обговорення:

1. Які основні причини існування міфів і стереотипів? Яким чином міфи і стереотипи впливають на людей з інвалідністю?
2. Які з міфів та стереотипів є найбільш розповсюдженими?
3. Яким чином ці міфи і стереотипи можуть привести до дискримінації людей з інвалідністю? Чому важливо боротися з міфами та стереотипами?

1.2. Права людини та «доступність»

Актуальність теми

Розкриття даної теми надасть можливість пояснити важливість забезпечення «доступності» для людей з інвалідністю, розуміння взаємозв'язку між «доступністю» та іншими правами людини.

Завдання теми:

- надати розуміння поняття «доступність»;
- поглибити знання щодо різноманітності потреб людей з інвалідністю в сфері забезпечення принципу «доступності»;
- зрозуміти економічні особливості забезпечення «доступності».

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- Конвенція про права інвалідів
- Лекційні матеріали

Термінологічний словник до теми

Доступність - заходи по забезпеченню людей з інвалідністю доступу на рівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, інформації та спілкування, включаючи інформаційно-комунікаційні технології і системи, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих для населення, або, що надаються населенню, як в міських, так і в сільських районах (*Конвенція про права інвалідів*).

Розумне пристосування – внесення, коли це потрібно, необхідних та доречних модифікацій і коректив, що не стають несумісним чи невиправданим тягарем, задля реалізації чи користування людьми з інвалідністю на рівні з іншими всіма правами людини і основоположними свободами (*Конвенція про права інвалідів*).

Зміст підтеми та пропонований час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Лекція, відповіді на запитання	Права людини та «доступність»	45 хв.
Мозковий штурм, робота з групами		45 хв.
Усього (тема 1.2.в цілому):		1 год. 30 хв. (90 хв.)

Змістовне наповнення теми

Роздуми про «доступність»

Методи навчання: лекція, відповіді на питання, мозковий штурм, робота з групами.

Матеріали для обов'язкового вивчення: лекційний матеріал, законодавчо-нормативні документи (роздавальний матеріал).

Теоретичний матеріал до теми 1.2.

Будь-яка дискусія про права людей з інвалідністю обов'язково включає в себе питання «доступності». Ніхто не може користуватися правами людини, які гарантовані державою, якщо до них немає «доступу».

Забезпечення «доступності» має вирішальне значення, оскільки воно безпосередньо впливає на користування всім спектром прав людини особами з інвалідністю.

Доступність навколишнього середовища відіграє ключову роль у створенні інтегрованого суспільства, в якому люди з інвалідністю зможуть брати участь у повсякденному житті.

Забезпечення доступності навколишнього середовища для людей з інвалідністю, незалежно від типу інвалідності, буде сприятливим для всіх членів суспільства. Це вимагає усвідомлення існуючих перешкод - як фізичних, так і пов'язаних зі ставленням із боку інших людей.

Розробка та запровадження на всіх рівнях політики «доступного транспорту» сприятиме суттєвому покращенню якості життя багатьох людей з інвалідністю і стане важливою умовою для досягнення рівності можливостей, їхньої автономії та їхньої активної участі в соціальному і культурному житті суспільства, а також у сфері зайнятості.

Доступ до інформації і засобів комунікації є важливим аспектом для того, щоб люди з інвалідністю могли активно користуватися своїми правами, брали участь в суспільному житті, самостійно ухвалювали рішення з питань, що їх стосуються.

Доступність має основне значення для забезпечення інтеграції і залучення людей з інвалідністю як повноправних членів суспільства до життя. Незалежно від того, про які права (економічні, соціальні, культурні) йдеться, обговорення їх повинно включати розгляд питань «доступності» для всіх людей з інвалідністю (з урахуванням різних нозологій).

Згідно зі ст. 9 Конвенції ООН про права інвалідів «доступність» передбачає забезпечення однакового доступу до місць громадського користування і громадських послуг для всіх членів суспільства, включаючи людей з інвалідністю. Цей принцип Конвенції (ст. 9) є керівним та стосується всіх аспектів її впровадження.

Існуючі специфічні бар'єри можуть негативно впливати на реалізацію та забезпечення численних прав людини. Наприклад, відсутність доступного транспорту може перешкодити людям з інвалідністю добиратися до місць роботи, навчання, користуватися закладами охорони здоров'я, реабілітації, культури, спорту тощо.

Відсутність доступної інформації про політичні процеси не тільки обмежує можливість людей з інвалідністю на реалізацію їх права брати участь у політичному і суспільному житті, але також унеможливорює процес свідомого вибору щодо питань, які стосуються інших прав людини. Наприклад, якщо виборець, який має інвалідність, вирішує, як голосувати на місцевих виборах, то він має знати, як місцева влада забезпечує його право на медичне обслуговування, роботу служб швидкої допомоги, відвідування спортивних залів, бо це є важливим для нього. *Кожна людина повинна мати доступ до необхідної інформації, щоб зробити свідомий вибір.*

Умовно, існуючі бар'єри можна виділити в наступні групи.

Фізичні: Це перешкоди, що включають «фізичні бар'єри», особливо ті, які існують в будівлях інфраструктур. Це «перші» бар'єри про які думають, коли розглядають питання «доступності» для людей з інвалідністю. Наприклад, зараз все більше людей усвідомлюють важливість пандусів для доступу людей з інвалідністю до будівель, де є сходи. Однак, мало хто з нас знає і розуміє з якими перешкодами стикаються невисокі на зріст люди, які часто почувають себе некомфортно в середовищі/будівлях, які збудовані для людей звичайного зросту.

Інформаційні: Форма подачі інформації та її зміст, можуть бути недоступними для людей з інвалідністю. Наприклад, люди з послабленим зором не можуть користуватися публікаціями, які надруковані дрібним шрифтом. Програми телебачення, які демонструються без субтитрів, або коли немає перекладу на жестову мову, будуть недоступні для нечуючих людей. Якщо інформація не супроводжується шрифтом Брайля або іншими відповідними

тактильними формами, вона не може бути доступною для незрячих людей. Цей фактор можна проілюструвати таким прикладом – якщо напис в магазинному ціннику не буде дубльований шрифтом Брайля, то незрячі покупці не зможуть отримати інформації про вартість товару без сторонньої допомоги. Зміст інформації також має важливе значення. Наприклад, інформація, *яка не представлена простою мовою*, навряд чи буде доступна для багатьох людей з обмеженими розумовими можливостями.

Інституційні: До них належать закони, практика, програми, які активно забороняють або не здатні полегшити «доступ» людей з інвалідністю. Наприклад, у деяких країнах людям із психічними захворюваннями заборонено брати участь у голосуванні, а в інших люди з інвалідністю не можуть проголосувати через відсутність законодавства. В Україні існує негативна практика, коли через відсутність архітектурної доступності люди з інвалідністю не можуть потрапити на виборчі дільниці.

Ментальні: Можливо, найбільш поширеною перешкодою, є ставлення до осіб з інвалідністю багатьох людей - «ментальна бар'єрність». Іноді існуючі в суспільстві міфи та стереотипи про людей з інвалідністю можуть несвідомо заподіяти багато шкоди і створити штучні бар'єри. В інших випадках бар'єри існують тільки тому, що багато людей *не знають і не розуміють суті проблем людей з інвалідністю*. Наприклад, директор навчального закладу вважає, що його заклад архітектурно доступний для людей з інвалідністю, які пересуваються на візках, оскільки є тільки пару східців на вході. Директор не може зрозуміти необхідності того, що людина з інвалідністю не хоче користуватися сторонньою допомогою, а хоче потрапити і залишити заклад самостійно і бути незалежною.

Скільки коштує «доступність»? Існує два способи порівняти витрати.

Перший: Недоступні будівлі реконструюються і приводяться у відповідність до існуючих стандартів, тоді витрати на реконструкції порівнюються з витратами при забудівлі.

Другий: Які були б витрати, якби будівлі були одразу побудовані з урахуванням стандартів доступності?

Результати дослідження Міжнародної Ради будівельних досліджень та документації

(Рада створена у 1984 році)

Франція, 1993 р. - вивчалися додаткові витрати, які були необхідні при будівництві багатоквартирного будинку відповідно до стандартів «доступності». В середньому, витрати при початковому будівництві доступного будинку складають від 0,5% до 1% від загальної вартості будівництва. Подібні розрахунки були зроблені в Швеції, і вони дали схожі результати. Майже ті самі показники в Німеччині та Австралії. У Канаді були проведені дослідження щодо будівництва невеликого сімейного будинку. В Отаві із 54 невеликих будинків міста, збудованих за спеціальним проектом, були на 8%-10% дорожче, ніж інші будинки, при чому вартість самого проекту зростала на 0,5 %. Результати інших досліджень

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

(17 випадків) показали, що частіше всього додаткові витрати на доступність складають 0,39–0,53% від загальної вартості будівництва.

!!! Після лекції тренер надає можливість учасникам поставити питання.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Зверніться до учасників і попросіть їх написати на ватмані типові приклади своєї життєдіяльності (наприклад, відвідування школи/інституту, ходити до магазину, ходити на роботу, в кіно, спортивний зал, спілкування з друзями, читання газет, слухання музики тощо).
2. Кожен з учасників записує на окремому аркуші паперу, на весь формат, наступне припущення. Наприклад, «Ви чоловік середнього віку, який пересувається на візку», «Ви жінка похилого віку, яка не чує», «Ви дівчина, якій 20 років і яка має синдром Дауна». Кожен з учасників записує по одному прикладу.
3. Зберіть усі папірці й покладіть їх у відкриту коробку.
4. Поділіть учасників на пари і попросіть кожну пару вибрати по два типові приклади життєдіяльності.
5. Попросіть кожну пару взяти один із папірців «припущення» з коробки і змодельювати ситуацію. Наприклад: «*Захід життєдіяльності*»: «Ходити до школи/ інституту». «*Припущення*»: «Ви дівчина, якій 20 років і яка має синдром Дауна».

Питання:

1. З якими перешкодами/бар'єрами ви можете зіткнутися? Розглянемо: фізичні бар'єри, інформаційні бар'єри, інституційні бар'єри, ментальні бар'єри.
2. Що необхідно зробити для того, щоб позбутися бар'єрів?

Обговорити:

1. Чи відрізняються існуючі бар'єри для різних людей з інвалідністю (різні нозології)?
2. Які зміни потрібно внести в життя окремих людей/суспільства?

1.3. Забезпечення принципу «доступності» в Україні

Актуальність теми

Розкриття теми надасть можливість осмислити, що потрібно враховувати при реалізації та забезпеченні в Україні «політики доступності» для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення.

Завдання теми:

- навчити учасників використовувати набуті знання в професійній діяльності;
- познайомити з законодавчо-нормативною базою, яка регулює вимоги «доступності» в Україні.

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- Указ Президента України від 18 грудня 2007 р. № 1228/2007 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»;
- Указ Президента України від 2 березня 2009 р. № 113/2009 «Про першочергові заходи щодо поліпшення становища осіб з вадами зору»;
- План заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 784;
- План заходів, пов'язаних із розв'язанням деяких проблем соціального захисту інвалідів, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1460;
- План заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 № 1482;
- ДБН «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення»;
- Закон України «Про будівельні норми».

Термінологічний словник до теми:

Державні будівельні норми (ДБН) - нормативний акт, затверджений центральним органом виконавчої влади з питань будівництва та архітектури (*Закон України «Про будівельні норми»*).

Будівельні норми - затверджений суб'єктом нормування підзаконний нормативний акт технічного характеру, що містить обов'язкові вимоги у сфері будівництва, містобудування та архітектури (*Закон України «Про будівельні норми»*).

Альбом типових рішень обладнання елементами безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів житлово-комунального призначення – НДІ «Проектконструкція», ВАТ «Київ ЗДНІЕП».

Нормалі планувальних елементів житлових та громадських будівель з врахуванням можливості використання їх особами з інвалідністю.

Зміст теми та пропонований час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Лекція, обговорення	Забезпечення принципу «доступності» в Україні	60 хв.
Усього (тема 1.3. в цілому):		1 год. (60 хв.)

Змістовне наповнення теми

Забезпечення принципу «доступності» в Україні

Методи навчання : лекція, обговорення.

Матеріали для обов'язкового вивчення: лекційний текст, допоміжна роздавальна література.

Теоретичний матеріал до теми 1.3.

Зобов'язання України, яка ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів щодо забезпечення принципу «доступності» включають в себе:

Дотримання: держава повинна утримуватися від здійснення будь-яких дій, які створюють перешкоди для «доступу» до реалізації прав людей з інвалідністю;

Захист: держава повинна запобігати порушенню прав людей з інвалідністю з боку третіх сторін. Наприклад, держава повинна вимагати від підприємств, які пропонують послуги для громадськості не створювати та не ухилятися від усунення бар'єрів, забезпечувати «доступ до послуг» людей з інвалідністю;

Реалізація: держава повинна вжити відповідні заходи на законодавчому, адміністративному, бюджетному, судовому та інших рівнях, які були б спрямовані на повну реалізацію прав людей з інвалідністю. Держава повинна здійснювати активні дії (такі, як вказано в положеннях, викладених у статті 9 КПП), щоб забезпечити «доступність» для людей з інвалідністю.

Принципи доступності

- Безпроблемне переміщення по прилеглий території.
- Місця для висадки та паркування автомобілів осіб з інвалідністю, ухили в місці виїзду на тротуар.
- Доступний вхід до будинків та споруд (сходи, пандус).
- Широкі вхідні двері, достатня інсоляція при вході, відсутність бар'єрів, порогів.
- Доступність до усіх приміщень в будинках та спорудах, на усіх поверхах (наявність ліфту, тощо).
- Наявність туалетів, в т.ч. пристосованих для осіб з інвалідністю.
- Візуальна та звукова інформація.

!!! Порада для тренера. Під час лекції бажано показати слайди, короткометражні фільми, які б наглядно демонстрували забезпечення «принципів доступності» в Україні.

Законодавчо-нормативна база України в сфері забезпечення архітектурної, транспортної та інформаційної доступності для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення

В Україні Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. N 784 було прийнято державну програму «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна» (Постанова КМУ № 784).

На сьогодні питання забезпечення фізичної доступності в Україні регулюється низкою законів і підзаконних актів. Зокрема, Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (ст. 26, 27, 28, 30) містить зобов'язання органів державної влади, підприємств (об'єднань), установ та організацій (незалежно від форми власності та господарювання) створювати умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд громадського транспорту, для вільного пересування в населених пунктах». Відповідальність, передбачена Законом України «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування».

Мінрегіонбудом створено нормативно-методичну базу щодо проектування і будівництва житлових будинків, громадських будівель та споруд, планування і забудови сільських та міських поселень, які забезпечують вимоги безперешкодного доступу до цих об'єктів людей з обмеженими фізичними можливостями.

Узагальнюючим нормативним документом із зазначеної проблеми є державні будівельні норми «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення», які набули чинності з 1 травня 2007 року. Всі державні будівельні норми мають окремий розділ «Вимоги до потреб інвалідів».

Інформаційна довідка. За оперативними даними МОН 11% від загальної кількості навчальних закладів (дитячі садки, школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, коледжі, інститути, університети тощо) є повністю доступними для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Окрім того, 39,2 % закладів обладнані пандусами, з яких 23,1% відповідають вимогами державних будівельних норм.

На сьогодні 25,5% будівель професійно-технічних навчальних закладів є доступними для навчання осіб з інвалідністю, 24,7% із загальної кількості гуртожитків обладнані пандусами, окрім того, 9,6% гуртожитків є повністю доступними для осіб з обмеженими можливостями.

Для вільного пересування студентів з обмеженими фізичними можливостями майже 80% будівель, від загальної кількості вищих навчальних закладів, облаштовано пандусами. Для студентів з порушеннями опорно-рухового

Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132с.

апарату створюються зручні умови для користування об'єктами інфраструктури навчальних закладів (бібліотека, їдальня, актові зали, гуртожиток, тощо).

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 № 1482-р. затверджено План заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року.

Згідно з Планом заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна», Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям, за участю органів місцевого самоврядування, доручено враховувати вимоги щодо безперешкодного доступу до об'єктів житлово-комунального та громадського призначення осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення під час розроблення містобудівної документації або внесення до неї змін.

Транспортна доступність – це можливість для осіб із фізичними, сенсорними або когнітивними вадами залишатися мобільними і користуватися всіма послугами та транспортними спорудами самостійно, не зважаючи ні на які обставини і за будь яких умов.

Питання транспортної доступності крім загальних документів (КПІ, Закон про основи соціальної захищеності інвалідів, ДБН) додатково регулюються наступними документами: «Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту», «Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом», «Методичні рекомендації з обслуговування спеціальних категорій пасажирів на повітряному транспорті».

Відсутність транспортної доступності створює перешкоди для працевлаштування, освіти, підготовки кадрів, охорони здоров'я та соціальних послуг.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2008 № 568-р. «Про заходи з надання транспортних послуг інвалідам та дітям-інвалідам, обмеженим у пересуванні» Мінтрансзв'язку, Мінжитлокомунгоспу, Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям разом з органами місцевого самоврядування вжити до 1 січня 2015 р. заходи для оснащення кожного автобусного, трамвайного та тролейбусного маршруту щонайменше одним транспортним засобом, пристосованим для перевезення інвалідів. Під час закупівлі транспортних засобів, у тому числі автобусів для перевезення учнів у сільській місцевості, забезпечити придбання транспортних засобів, пристосованих для перевезення інвалідів.

Нині залізницями України експлуатуються 19 пасажирських вагонів, пристосованих для перевезення осіб з обмеженими фізичними можливостями, при кількості фірмових поїздів – 60.

Доступ до інформації є невід'ємною складовою повної інтеграції людей з інвалідністю до суспільства:

- участь у політичному і громадському житті;

- участь у культурному житті;
- можливість розвивати та реалізовувати власний творчий та інтелектуальний потенціал.

Надання доступу людям з інвалідністю до інформаційних технологій – це не лише питання прав людини, це також має неабиякий економічний сенс. Дослідження свідчать, що доступні інтернет-сайти, які з'являються першими в результатах наданих пошуковими системами, можуть скоротити витрати на підтримання Інтернет-ресурсів та надати компаніям доступ до значної, неохопленої бази споживачів.

Громадський рух в Україні за створення доступності до об'єктів житлової, соціальної інфраструктури, забезпечення транспортної та інформаційної доступності

ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України» (НАІУ) з 2001 року почала займатися питаннями створення в Україні безбар'єрного середовища для людей з обмеженими фізичними можливостями, започаткувавши програму «Безбар'єрна Україна». За роки реалізації даної Програми, НАІУ здобула досвід у вирішенні проблем доступності та створенні універсального дизайну, налагодивши співпрацю з міжнародними партнерами США, Канади і багатьох європейських країн. Саме тому НАІУ було визнано суб'єктом розробки та виконання Указів Президента України №900/2005 та №1228/2007. Відповідно до цих документів було передбачено громадський вплив на процеси створення безбар'єрності через дорадчо-консультативні органи – *Комітети доступності*. Створення такої структури відкрило шлях до формування мережі активістів з усієї України, яка взяла на себе вирішення багатьох контрольно-консультаційних функцій як на державному, так і місцевому рівнях, в кожному населеному пункті. Представники НАІУ входять в комітети доступності профільних міністерств та відомств, обласні та міські комітети доступності.

2007 року НАІУ ініціювала проведення Всеукраїнської наради «Безбар'єрна Україна» за участю Президента України з метою винесення питань доступності до об'єктів соціальної, транспортної та житлової інфраструктури на всеукраїнське обговорення. Вперше питання «доступності» обговорювалися за участю губернаторів, представників профільних міністерств та інституцій, громадських організацій інвалідів, правозахисних організацій та громадян з інвалідністю. 4 грудня 2008 року НАІУ провела другу Всеукраїнську нараду «Доступність архітектурної та транспортної інфраструктури для громадян з інвалідністю».

За результатами цих нарад з'явилися державні документи, спрямовані на активізацію діяльності державних та місцевих органів влади. Також в даних документах були надані певні повноваження громадським організаціям та комітетам доступності в частині підготовки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства, проведення моніторингу діяльності органів влади щодо забезпечення доступності соціальної, житлової та транспортної інфраструктури, розробки місцевих програм.

Міністерство регіонального розвитку та будівництва України та Національна Асамблея інвалідів України досягли відповідного рівня співпраці, результатом якої стала розробка та офіційне введення в дію ДБН В 2.2.-17: 2006 «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення». Представники НАІУ входять в комітети доступності, які створені при центральних органах виконавчої влади, а також в комітети доступності обласного, міського та селищного рівнів. НАІУ налагодила співпрацю з Мінрегіонбуд, Мінтранс, Мінпраці та іншими державними інституціями з питань створення доступного середовища. НАІУ розробила інформаційно-методичні матеріали для громадських організацій, комітетів доступності, державних та комерційних структур щодо роз'яснення чинного законодавства та ДБН. Для широкого інформування НАІУ створила Інтернет-портал «Безбар'єрна Україна».

Національна Асамблея інвалідів України пролобіювала (2009 р.) прийняття Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року». Сьогодні представники НАІУ увійшли до робочої групи Мінрегіонбуду з розробки ДБН для інклюзивних шкіл.

Коротка інформаційна довідка

2001 рік

- Заснування Національної Асамблеї інвалідів України (НАІУ);
- Участь представників НАІУ у нараді за участю Президента України Леоніда Кучми. На нараді присутні представники та міністри семи міністерств. За результатом наради підготовлено Доручення Президента:

До Мінпраці – підготувати Державну доповідь щодо становища інвалідів в Україні.

До Держбуду – розробити Державну програму з безбар'єрності.

2003 рік – «Не робіть для нас без нас»

- Консультування представниками НАІУ проекту Державної програми, зокрема розділів: «Соціальна інтеграція та навколишнє середовище», «Створення безперешкодного середовища для життєдіяльності інвалідів»;
- Розробка просвітницької програми НАІУ;
- Постанова КМУ від 4 червня 2003р. № 863 «Про затвердження Програми забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів житлового та громадського призначення»;
- Міжнародна конференція СІДА – «Безбар'єрна архітектура – запорука прав неповносправної людини». На конференції було представлено проект «Державної програми забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів житлово-громадського призначення» (Доповідь: Короткова Віктора Євгеновича – управління архітектурно-конструктивних та інженерних систем будинків і споруд житлово-цивільного призначення Держбудархітектури України).

До Програми, яка була прийнята Постановою КМУ від 4 червня 2003 р. № 863 увійшли наступні пропозиції від НАІУ:

9. Розробити навчальний курс із питань формування безперешкодного середовища для життєдіяльності людей з обмеженими фізичними можливостями і його впровадження у вищих навчальних закладах на архітектурних та будівельних факультетах, а також у закладах післядипломної освіти.

10. Включати до складу комісій з прийняття в експлуатацію об'єктів житлового та громадського призначення представників управлінь праці та соціального захисту населення місцевих органів виконавчої влади і громадських організацій інвалідів.

16. Розглянути питання щодо створення при місцевих органах виконавчої влади «комітетів доступності» за участю представників НАІУ та інших громадських організацій інвалідів.

2005р-2006р. Діяльність НАІУ в лобіюванні та впровадженні нормативно-правових документів

- Рішення Колегії Держбуду від 29 квітня 2005 р. № 30 «Про досвід організації у Львівській області моніторингу та контролю за дотриманням вимог до безперешкодного доступу інвалідів до об'єктів житлово-громадського призначення при забудові населених пунктів»;
- Указ Президента України від 1 червня 2005р. № 900/2005 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»;
- ПЛАН додаткових заходів щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями (затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2005 р. № 444-р);

2007 рік

- Проведення Національною Асамблеєю інвалідів України Першого Всеукраїнського моніторингу «Безбар'єрна Україна» та його публічне представлення на Всеукраїнській нараді «Безбар'єрна Україна» за участю Президента України Віктора Ющенка;
- Указ Президента від 18 грудня 2007р. № 1228 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»;
- Активізація роботи комітетів доступності:
 - при обласних адміністраціях
 - при міністерствах
 - при відомствах та державних інституціях.

!!! Після лекції тренер надає можливість учасникам поставити питання.

ТЕМА 2. «Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя

Актуальність теми

Розкриття цієї теми сприятиме поглибленню розуміння принципів «універсального дизайну» та важливості їх застосування в повсякденному житті.

Завдання теми:

- надати теоретичні та практичні знання щодо існуючих загальноприйнятих практик «універсального дизайну»;
- отримати навички щодо запобігання створення «нових бар'єрів», передбачаючи від самого початку застосування принципів «універсального дизайну»;
- надати розуміння того, що «універсальний дизайн» ліквідує бар'єри та сприяє рівності на основі всебічної участі та включення в суспільство.

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- Конвенція про права інвалідів.
- Матеріали Канадського центру вивчення неповносправності «Розробка та здійснення соціальної політики», Розділ «Універсальний дизайн та доступність».

Термінологічний словник до теми

«Універсальний дизайн» – дизайн предметів, оточення, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально придатними до користування всіма людьми без необхідності в адаптації або спеціального дизайну. «Універсальний дизайн» не виключає допоміжні пристрої для конкретних груп людей з інвалідністю там, де це необхідно (Конвенція про права інвалідів).

Зміст теми та пропонований час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Лекція-презентація, обговорення	«Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя	45 хв.
Робота з групами		60 хв.
Усього (тема 2 в цілому):		1 год. 45 хв. (105 хв.)

Змістовне наповнення теми:

2. «Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя.

Методи навчання: лекція-презентація, обговорення, робота з групами.

Матеріали для обов'язкового вивчення: лекційний матеріал.

Теоретичний матеріал до теми 2.

Лекція-презентація «Універсальний дизайн» - філософія суспільного життя

Універсальний дизайн – це стратегія, спрямована на створення дизайну середовища, продуктів, комунікації, інформаційних технологій та доступних і зрозумілих послуг для загального користування, найбільш незалежним і природнім шляхом.

Універсальний дизайн – не обмежується тільки проблемами більшої «доступності» будівель для людей з інвалідністю, він має стати невід'ємною частиною політики та планування в усіх галузях суспільства.

Універсальний дизайн забезпечує реалізацію рівних прав для всіх громадян в усіх галузях суспільства.

Еволюція в бік універсального дизайну почалася в 1950-х роках із привернення уваги до дизайну для осіб з інвалідністю. У Європі, США, Канаді, Японії почали працювати над впровадженням «безбар'єрного дизайну» для людей з обмеженими фізичними можливостями. У 1970-х роках в Європі та США все частіше вживається термін «універсальний дизайн». У США рух за права людей з інвалідністю, який активізувався в середині 70 років, ґрунтувався на громадянських правах людини. Це відобразилось у Законі про громадянські права для расових меншин (1964 р.). Вперше дизайн було визнано як умову для забезпечення громадянських прав. Громадська активність в Сполучених Штатах Америки призвела до нового розуміння ставлення суспільства до людей з інвалідністю (Закон про інвалідів, 1990р.), забезпечивши законодавчо і додаткові вимоги щодо впровадження «доступного дизайну».

Вперше, 1970 року архітектор Майкл Беднар висунув ідею, що функціональний потенціал кожної людини збільшується, якщо знімаються «бар'єри». Він запропонував нову концепцію «доступності», яка повинна бути більш «універсальною». 1987 року групі ірландських дизайнерів вдалося добитися прийняття Резолюції на Всесвітньому конгресі дизайну про те, що дизайнери в своїй роботі повинні враховувати фактор «інвалідності». Рон Мейс, архітектор із США, почав використовувати термін «універсальний дизайн» і показав як він співвідноситься з «доступним дизайном».

«Універсальний дизайн не є новою наукою, стилем, або чимось унікальним. Він потребує лише створення відповідного ринку та розумного підходу, щоб зробити все, що ми розробляємо та виробляємо так, щоб воно використовувалося кожним» (Рон Мейс).

Сім принципів «Універсального дизайну»

1. Принцип рівності та доступності середовища для кожного - надання однакових засобів для всіх користувачів з метою уникнення уособлення окремих груп населення:

- дизайн має бути призначений для використання особами з різними фізичними та когнітивними можливостями;
- забезпечте рівні умови використання засобів для всіх користувачів завжди коли це можливо, якщо неможливо – створіть еквівалент;
- уникайте будь-якого виділення груп користувачів, чи «навішування ярликів»;
- недоторканість особистого життя, безпека і надійність, повинні бути досяжні всім користувачам;
- робіть дизайн привабливим для всіх користувачів.

2. Гнучкість у використанні середовища – дизайн влаштовує багато осіб, їх потреби і можливості:

- дизайн має відповідати багатьом різним уподобанням і можливостям користувачів;
- користувач має сам обирати в який спосіб він може скористатися виробом;
- враховуйте, що виробом може користуватися шульга;
- допоможіть користувачу правильно, належним чином використовувати продукт;
- забезпечте адаптування виробу під темп користувача.

3. Простота та інтуїтивність використання незалежно від досвіду, освіти користувачів, мовного рівня та віку:

- як використовувати продукт, має бути зрозуміло будь якій особі, незалежно від особистого досвіду, знань, лінгвістичних навичок, або рівня концентрації на даний момент;
- уникайте зайвих ускладнень;
- узгоджуйте дизайн з інтуїцією та очікуваннями користувачів;
- враховуйте різні рівні освіти;
- розташовуйте інформацію з урахуванням її важливості.

4. Сприйняття інформації, незважаючи на сенсорні можливості користувачів:

- надавайте важливу інформацію в різний спосіб – візуальний, вербальний, тактильний;

- відокремлюйте важливішу інформацію від другорядної;
- найважливіша інформація має бути викладена максимально зрозуміло;
- полегшіть процес розуміння інструкцій та вказівок;
- забезпечте сумісність з різними технологіями і засобами, які використовують особи з обмеженими можливостями;
- дизайн має ефективно надавати необхідну інформацію незалежно від умов оточуючого середовища, або особливостей сприйняття самого користувача.

5. Терпимість до помилок користувачів - дизайн зменшує можливі наслідки несподіваних і ненавмисних дій:

- дизайн має звести до мінімуму небезпеку чи негативні наслідки від випадкових чи непередбачуваних дій користувача;
- елементи, що використовуються найчастіше, мають бути найдоступнішими;
- небезпечні елементи потрібно ізолювати, вилучити або убезпечити;
- забезпечте застереження про небезпеку або можливу помилку;
- потурбуйтеся про відсутність небезпечних наслідків при ушкодженні обладнання;
- перешкоджайте можливості несвідомих дій з боку користувачів при виконанні завдань.

6. Не призводить до втоми – дизайн розраховано на незначні фізичні ресурси користувачів:

- користувач має максимально ефективно і комфортно користуватися дизайном, докладаючи мінімум зусиль;
- зробіть так, щоб користувач міг лишатись в зручному для нього положенні;
- використовуйте раціональні значення для прикладання зусиль;
- мінімізуйте дії, що повторюються;
- доведіть до мінімуму необхідність використання довготривалого фізичного зусилля з боку користувача.

7. Наявність необхідного розміру і простору при підході, під'їзді та різноманітних маніпуляціях, незважаючи на фізичні розміри, стан та мобільність користувача:

- забезпечуйте необхідний розмір і простір для зручного доступу, маніпуляцій та використання продукту будь-яким користувачем, незалежно від його зросту, статури чи рухомості;
- забезпечте видимість важливих елементів і легкий доступ до них, для любого користувача, незалежно від того чи він стоїть, чи сидить (наприклад у візку);
- потрібно передбачати різні розміри рук і сили стискання;
- забезпечуйте достатній простір для використання допоміжних засобів чи особистого помічника.

ТЕМА 3. «Доступність» та «універсальний дизайн» як запорука впровадження інклюзивної освіти в Україні

Актуальність теми

Розкриття даної теми сприятиме поглибленню розуміння застосування принципу «доступності» та «універсального дизайну» для забезпечення права на освіту осіб з особливими потребами/інвалідністю.

Завдання теми:

- структурувати знання учасників тренінгу щодо понять «доступність» та «універсальний дизайн»;
- поглибити розуміння застосування принципу «доступності» та «універсального дизайну» для забезпечення права на освіту осіб з особливими потребами/інвалідністю;
- навчити аналізувати ситуацію та порівнювати її з існуючими можливостями по її поліпшенню.

Перелік роздавального матеріалу до теми:

- Анкета проведення аудиту доступності закладів освіти.
- Перелік принципів архітектурної доступності для маломобільних груп населення.
- Перелік принципів універсального дизайну.

Термінологічний словник до теми:

Інклюзивна освіта - процес укріплення можливостей системи освіти для охоплення всіх учнів. ЮНЕСКО розглядає інклюзію як «динамічний метод позитивного реагування на багатоманітність учнівського контингенту та ставлення до індивідуальних відмінностей не як до проблем, а як до можливостей збагачення навчального процесу» («Керівні рекомендації до інклюзії: забезпечення доступу до освіти для всіх», ЮНЕСКО).

Зміст теми та пропонований час:

Вид навчальної діяльності	Назва	Пропонований час
Робота з групами, мозковий штурм, вправа.	«Доступність» та «універсальний дизайн» як запорука впровадження інклюзивної освіти в Україні	90 хв.
Усього (тема 3 в цілому):		1 год. 30 хв. (90 хв.)

Змістове наповнення теми

3. «Доступність» та «універсальний дизайн» як запорука впровадження інклюзивної освіти в Україні

Методи навчання: робота в групах, мозковий штурм, виконання вправи.

Матеріали для обов'язкового вивчення:

- Міжнародні та українські законодавчі акти та документи щодо освіти, в тому числі інклюзивної.

Теоретичний матеріал до теми 3.

Україна прийняла принципи інклюзії та інклюзивної освіти, ратифікувавши міжнародні документи. Інклюзія передбачає включення особи з інвалідністю до загального життя громади і надання їй можливості брати в ньому участь нарівні з іншими її членами, використовуючи свої уміння і здібності в повсякденній діяльності.

Кожна людина, в тому числі люди з інвалідністю/особливими потребами, повинні мати можливість користуватися своїм правом на освіту впродовж усього життя.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Тренер ділить учасників на групи і пропонує виконати наступне завдання.
2. На листі ватману кожна з груп повинна створити опис-макет школи з інклюзивним навчанням з урахуванням принципів «універсального дизайну» та «доступності».
3. Після закінчення роботи кожна з груп презентує свій «макет інклюзивної школи».
4. Усі учасники залучаються до обговорення.

Можливі питання для спільного обговорення:

1. Чому саме такі принципи «універсального дизайну» та «доступності» ви обрали для створення «макету інклюзивної школи»?
2. Хто відповідальний за забезпечення «доступності» шкіл?
3. Чи працюють/ забезпечуються «принципи доступності» та «універсального дизайну» сьогодні в школах?

Підведення підсумків роботи тренінгу

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Тренер ініціює обговорення підсумків роботи тренінгу.
2. Увага учасників акцентується на «очікуваннях», які учасники висловили перед початком тренінгу.
3. Кожному учаснику надається можливість висловитися, задавати один одному та тренеру запитання.
4. На завершення тренер дякує всім за плідну роботу, приємне спілкування і нові знання або враження, які і він теж отримав від групи.
5. Тренер роздає учасникам оцінювальні анкети та просить їх заповнити.

Орієнтовні питання для обговорення:

1. Найяскравіше враження від тренінгу?
2. Які питання залишилися нерозкритими?
3. Чи справдилися ваші сподівання? Чим ви можете поділитися з іншими?

Список використаних інформаційних джерел

- План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках.
- Конвенція ООН про права інвалідів.
- «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів». Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96.
- Міжнародна класифікація функціональних станів, інвалідності та здоров'я (МКФС) Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ).
- Указ Президента України від 18 грудня 2007 р. № 1228/2007 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»;
- Указ Президента України від 2 березня 2009 р. № 113/2009 «Про першочергові заходи щодо поліпшення становища осіб з вадами зору».
- План заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 784.
- План заходів, пов'язаних з розв'язанням деяких проблем соціального захисту інвалідів, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1460.
- План заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1482.
- ДБН «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення».
- Закон України «Про будівельні норми».
- Матеріали Канадського центру вивчення неповносправності «Розробка та здійснення соціальної політики», 2009 рік.
- Державні будівельні норми і правила Канади (NBC).

Інтернет - джерела:

- www.cndd.ca/aboutdisability.asd
- www.accessiblescoety.org/topics/demographics-identity
- www.un.org/russian/disabilities/news.asp